“Holocaust” (Marvin J. Chomsky) : Een terugblik op de controversiële miniserie

Brecht Capiou

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/7762>

DOI : 10.4000/temoigner.7762

ISSN : 2506-6390

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 1 octobre 2018

Pagination : 17-19

ISBN : 978-2-930953-076

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Brecht Capiou, «*Holocaust*» (Marvin J. Chomsky) : Een terugblik op de controversiële miniserie», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 127 | 2018, Online op 10 février 2022, geraadpleegd op 14 février 2022. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/7762> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.7762>

HOLOCAUST (MARVIN J. CHOMSKY) EEN TERUGBLIK OP DE CONTROVERSIËLE MINISERIE

FILM Op 16 april 1978 ging 'The Gathering Darkness', het eerste deel van de vierdelige miniserie *Holocaust* in première op de Amerikaanse zender NBC. De impact was gigantisch. Voor het eerst werd de gemiddelde Amerikaanse kijker geconfronteerd met de horror van de Jodenuitroeiing in de vorm van een televisiedrama. Toen de miniserie in januari 1979 ook in West-Duitsland werd uitgezonden, was de respons nog extremer. In Koblenz probeerden rechtse activisten zelfs de ARD-transmissietorens op te blazen om de uitzending te beletten. Veertig jaar later is de storm gaan liggen en kunnen we met een heldere blik kijken naar de serie en naar de relevantie ervan in onze tijd. We gaan ook in op de kritiek van Elie Wiesel, die de dramatisering van de Holocaust voor fictiedoeleinden 'onwaar' en 'beledigend' vond.

HOLOCAUST: EEN INTIEME FAMILIESAGA TEGEN DE ACHTERGROND VAN EEN WERELDBRAND

De miniserie start in 1935 met het trouwfeest van de Duitse Inga Helms en de Joodse schilder Karl Weiss. We maken ook kennis met Josef Weiss, dokter en vader van Karl, Berta Palitz, de moeder, Rudi Weiss, broer en een onstuimige voetballer, Anna Weiss, het levenslustige zusje, en tenslotte Moses Weiss, oom van Karl en apotheker in Warschau. Ook aanwezig zijn de schuchtere bakkerszoon Erik Dorf, de familie van Inga en enkele nazi's. Het is de eerste en meteen ook de laatste keer dat we de belangrijkste personages in harmonie zien met zichzelf en met de ander. Zoals de titel van de eerste aflevering al laat vermoeden, trekken er al gauw donderwolken samen en breken barre tijden aan. Het was een goede beslissing van de makers van deze serie om de personages op te splitsen en naar andere locaties te sturen zodra 'het Jodenprobleem' urgenter wordt. Zo

... ontstaat een caleidoscopisch overzicht van de verschillende aspecten van de Holocaust.

Oorlog brengt het slechtste, maar ook het beste in de mens naar boven. Bij sommige personages zoals Moses Weiss is de transformatie vrij extreem. Hij ontwikkelt zich van een pacifist tot een uiterst gedreven verzetsman die niet bang is om de wapens op te nemen tegen de nazi's. Anderen, zoals Josef Weiss, veranderen niet of nauwelijks. Voor de oorlog hielp hij al de minderbedeelden en het lijkt er op dat de oorlog zijn missie om de zwakken bij te staan alleen maar versterkt. De waardigheid waarmee de familie Weiss zich door de oorlog slaat, is bewonderenswaardig. Helaas komt ook melodrama om de hoek kijken. Die is vooral zeer nadrukkelijk aanwezig in de verhaallijn van Inga Helms, gespeeld door Meryl Streep, een 'oorlogsweduwe' op zoek naar haar gevangengenomen man Karl. Streep, die later veel succes zal oogsten met haar melodramatische vertolkingen, verstikt menig scène in haar tranen en jammerklachten.

Wat de beeldregie betreft staat de serie mijlenver van wat de modale kijker vandaag gewend is. Je moet *Holocaust* daarom bekijken met het tijds kader van de jaren zeventig in het achterhoofd. Anno 2018 komt het geheel traag, stijf en sterk gedateerd over. *Holocaust* is op visueel vlak weinig interessant en soms melodramatisch, maar het scoort wel goede punten voor de manier waarop een aantal historische gebeurtenissen gepresenteerd worden. Door het Joodse verzet integraal deel te laten uitmaken van *Holocaust* – er wordt uitgebreid

ingezoomd op de Joodse strijd tijdens de opstand in het getto van Warschau en op de Joodse partizanenbeweging in Oekraïne – wordt de mythe van de 'passieve Jood' snel ontkracht. Pas in 2008 zal Hollywood opnieuw aandacht besteden aan het Joodse gewapend verzet in de film *Defiance* van Edward Zwick. Op dat vlak was de miniserie zijn tijd dus ver vooruit.

ELIE WIESEL'S KRITISCHE BESPIEGELINGEN OVER HOLOCAUST

Elie Wiesel (1928-2016), een van de meest beroemde Holocaustoverlevenden en ook Nobelprijswinnaar voor de Vrede, werd bekend met *Nacht, Dageraad* en *Dag*, een trilogie van boeken waarin hij uitgebreid vertelt over zijn ervaringen in de kampen van Auschwitz en Buchenwald. Op 16 april 1978 verscheen naar aanleiding van de uitzending van *Holocaust* in de Verenigde Staten een column van de man in *The New York Times* waarin hij in strenge bewoordingen de miniserie afkraakt. De specifieke datum van de publicatie en de inhoud van de tekst doen vermoeden dat Wiesel het televisiedrama op voorhand kon bekijken, en dus niet moest wachten tot het effectief op televisie werd uitgezonden van 16 tot en met 19 april 1978.

Wiesel gooit meteen de knuppel in het hoenderhok door te stellen dat de televisieproductie een belediging is voor diegenen die omkwamen en voor diegenen die het overleefd hebben. In zijn ogen transformeert de serie een ontologisch evenement in een soapopera.

Hij vindt het immoreel dat alles wordt getoond, ook hoe de slachtoffers stierven. Bovendien is volgens hem de Holocaust uniek: 'The ultimate event, the ultimate mystery, never to be comprehended or transmitted. Only those who were there know what it was; the others will never know.' Die uitspraak is uiteraard problematisch. Wiesel hypothekeert hiermee het proces van getuigenis en geschiedenisoverdracht, en dat kan niet de bedoeling zijn. Wiesel vreest verder dat de miniserie te veel balanceert tussen 'semi-feit' en 'semi-fictie' en daardoor de Holocaustontkenners in de kaart zal spelen. In dit verband vraagt hij zich af waarom de hoofdpersonages, de Joodse familie Weiss, fictief zijn en de nazipersonages echt. Er is te veel 'drama' en te weinig 'documentaire' volgens hem.

Wie de serie vandaag bekijkt, merkt net als Wiesel op dat er wel héél veel gebeurtenissen worden behandeld in *Holocaust*. Wellicht te veel om het echt allemaal grondig te doen. *Kristallnacht*, de onvrijwillige euthanasie van psychiatrische patiënten in het Hadamar sanatorium, de slachting bij Babi Yar, de opstand in het getto van Warschau: op de een of andere manier is de familie Weiss telkens betrokken. Je kan perfect argumenteren dat je onmogelijk alle aspecten van de Holocaust kan vatten in één televisieserie, boek of kunstwerk. Het is om die reden een ongelukkige keuze om de serie *Holocaust* te noemen. De makers dachten wellicht in hun ijver dat een serie die *Holocaust* heet ook daadwerkelijk alle mogelijke verhaallijnen moet behandelen om het onderwerp recht te doen. Je kan het Titus Productions, de productiemaatschappij achter *Holocaust*, gezien de tijdscontext ook niet echt kwalijk nemen. Televisiefictie was eind jaren zeventig op alle vlakken het kleine broertje van cinema. *Holocaust* was, net als *Roots* uit 1977 dat de slavernij onder de loep nam, op dat vlak duidelijk pionierswerk, met alle voor- en nadelen vandien.

Retrospectief gezien is het zo dat het begrip 'Holocaust' zonder de miniserie wellicht een term was die enkel academici en historici gebruikten. In de Canvasdocumentaire *De Kinderen van de collaboratie* uit 2017 wordt *Holocaust* kort aangehaald als een voorbeeld uit de populaire cultuur die de bewustwording rond de Jodenuitroeiing een duwtje in de rug heeft gegeven. De serie – televisiefictie voor een breed publiek – was met andere woorden een middel om een specifiek doel – aandacht voor de Holocaust – te bereiken. De miniserie had ook in zijn eigen tijd enkele positieve neveneffecten. Een geëmotioneerde Jimmy Carter,

de toenmalige president van de Verenigde Staten, richtte prompt een presidentiële commissie op die de Holocaust moest onderzoeken. In haar eindrapport suggereerde de commissie dat het een goed idee zou zijn als er een 'United States Holocaust Memorial Museum' zou komen. Sinds de inhuldiging in 1993 bezochten ruim veertig miljoen mensen dit museum in Washington DC. Voor Joanne Rudof was *Holocaust* dan weer een startpunt om de verhalen van de historische slachtoffers te laten optekenen. Het Fortunoff Video Archive for Holocaust Testimonies, dat door bemiddeling van Geoffrey Hartman in Yale werd ondergebracht, heeft ondertussen ruim 4500 getuigenissen in tweeëntwintig talen verzameld.

De vrees van Wiesel dat het grote publiek de Holocaust enkel zal kennen door de miniserie is echter volledig ongegrond. Sindsdien zijn er tal van films, zoals *Schindler's List* (1993) en *Son of Saul* (2015), uitgebracht die zo slim waren om slechts een specifieke gebeurtenis of een bepaalde figuur voor het voetlicht te plaatsen waar het publiek zich makkelijker mee kan identificeren. Deze films zullen op langere termijn een veel grotere impact hebben dan miniserie. Allemaal zijn het stukjes die de puzzel, die Holocaust heet, vervolledigen. *Holocaust* moest eind jaren zeventig vooral dienen als stormram om de poorten van de onwetendheid en het stilzwijgen open te beuken. De kans is dan ook zeer klein dat er ooit een 'remake' komt van de miniserie. Een kritisch ingesteld individu is vandaag slechts een muisklik verwijderd van goed onderbouwde informatie over de Holocaust. ■

Brecht Capiou

→ Bibliografie

◆ Eli Wiesel, 'Trivializing the Holocaust: Semi-Fact and Semi-Fiction', *The New York Times*, 16 april 1978, <https://www.nytimes.com/1978/04/16/archives/tv-view-trivializing-the-holocaust-semifact-and-semifiction-tv-view.html> (geraadpleegd 1 juni 2018).

→ Meer weten

◆ *Holocaust* van Marvin J. Chomsky (1978)
Met Meryl Streep (Inga Helms), Michael Moriarty (Erik Dorf), James Woods (Karl Weiss), e.a. – 446 minuten.